

УДК 338.2:338.43

JEL classification: Q15, Q51, R14

Галина БЕРЕЖНИЦЬКА

*старший викладач кафедри права,
Львівський національний аграрний**університет, Україна*

E-mail: galunkab1985@ukr.net

https://orcid.org/0000-0002-0908-8665

© Галина Бережницька, 2019

Галина Бережницька (Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ЗАГРОЗ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

Вступ. Предметом дослідження є фактори середовища функціонування сільськогосподарських підприємств та їх специфічний вплив на управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Мета. Мета статті полягає у висвітленні теоретико-методологічних аспектів дослідження можливостей та загроз управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств та практична реалізація запропонованого підходу. Досягнення встановленої мети передбачає виконання таких завдань: визначення основних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які чинять вплив на ефективне використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств; встановлення характеру та ступеня впливу таких факторів на управління використанням сільськогосподарських підприємств; визначення взаємозв'язку між досліджуваними факторами; визначення перспектив стратегічного управління використанням земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств.

Метод (методологія). У процесі роботи використано метод теоретичного обґрунтування, анкетного обстеження, порівняння, графічний та табличний. Використання методу SWOT-аналізу дозволило дослідити вплив основних характеристик досліджуваних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств на управління використанням земельних ресурсів таких підприємств.

Результати. Визначено сукупність факторів зовнішнього (макро-, мікрорівень) та внутрішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств. За допомогою анкетного обстеження керівників сільськогосподарських підприємств визначено ступінь впливу досліджуваних факторів на управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, а також визначено найважливіші позитивні та негативні характеристики досліджуваних факторів. Це дозволило провести SWOT-аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств та використання їх земельних ресурсів. На основі проведеного SWOT-аналізу проведено зіставлення сильних сторін та можливостей, слабких сторін та можливостей, а також слабких сторін та загроз. Це дозволило виявити порівняльні переваги, виклики та ризики діяльності сільськогосподарських підприємств загалом, та, особливо, управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Такі результати є підґрунтям для визначення можливих сценаріїв управління земельними ресурсами, прийняття оптимального рішення щодо подальшого управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, спрямованих на підвищення ефективності такого використання. Це дозволить імплементувати стратегічне управління використанням земельних ресурсів у загальну стратегію розвитку сільськогосподарських підприємств.

Бережницька Г. Дослідження можливостей та загроз управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз*. Тернопіль. 2019. Том 29. № 1. С. 170-177.

Ключові слова: використання земельних ресурсів; стратегія; фактори внутрішнього і зовнішнього середовища; SWOT-аналіз.

Отримано: 04.02.2019 р.

Прорецензовано: 20.02.2019 р.

Рекомендовано до друку: 27.03.2019 р.

Опубліковано: 29.03.2019 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

UDC 338.2:338.43

JEL classification: Q15, Q51, R14

Galyna BEREZHNYTSKA

Senior Lecturer,
Lviv National Agrarian University, Ukraine
E-mail: galunkab1985@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0908-8665>

© Galyna Berezhnytska, 2019

Received: 04.02.2019
Revised: 20.02.2019
Accepted: 27.03.2019
Online publication date: 29.03.2019

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Galyna Berezhnytska (Ukraine)

RESEARCH OF OPPORTUNITIES AND THREATS OF USE OF LAND RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. The factors of the environment of the functioning of agricultural enterprises and their specific impact on the management of the use of land resources of agricultural enterprises have become the subject of the study.

Purpose. The article aims to highlight theoretical and methodological aspects of the study of opportunities and threats in managing the use of land resources of agricultural enterprises and the practical implementation of the proposed approach. While achieving the goal of the research the following tasks should be fulfilled: to define the main factors of the external and internal environment that influence the effective use of land resources of agricultural enterprises; to determine the nature and extent of the influence of such factors on the management of the use of agricultural enterprises; to determine the relationship between the investigated factors; to define prospects for strategic management of land use of agricultural enterprises.

Method (methodology). The methods of theoretical substantiation, method of questionnaire survey, method of comparison, graphical and tabular method have been used in this research. The use of the SWOT analysis method allowed investigating the influence of the main characteristics of the considered factors of the external and internal environment of the functioning of agricultural enterprises on the management of the use of land resources of such enterprises.

Results. The complex of factors of external (macro-, micro-level) and internal environment of functioning of agricultural enterprises has been determined. Using the questionnaire survey of agricultural enterprises, the degree of influence of the investigated factors on the management of the use of land resources of agricultural enterprises has been determined. The most important positive and negative characteristics of the investigated factors have been determined. It allowed carrying out a SWOT analysis of the activities of agricultural enterprises and the use of their land resources. Based on the SWOT analysis, a comparison of strengths, capabilities, weaknesses and capabilities, as well as weaknesses and threats has been done. It made it possible to identify comparative advantages, challenges and risks of agricultural enterprises in general, and, in particular, management of the use of land resources of agricultural enterprises. Such results are the basis for determining possible scenarios for land management, making the best decision on further management of land use of agricultural enterprises, aimed at increasing the efficiency of such use. It will provide the implementation of strategic management of land use in the general strategy of agricultural enterprises development.

Berezhnytska, G. (2019). Research of opportunities and threats of use of land resources of agricultural enterprises. *Economic analysis*, 29 (1), 170-177.

Keywords: use of land resources; strategy; factors of the internal and external environment; SWOT analysis.

Вступ

Сучасне функціонування сільськогосподарських підприємств України значною мірою залежить від нестабільності політичної, економічної ситуації в державі, характеризується значною динамічністю та невизначеністю як зовнішнього, так внутрішнього середовища господарювання. Формування дієвого та ефективного інструментарію стратегічного управління сільськогосподарським підприємством загалом, особливо ефективним та раціональним використанням його земельних ресурсів, передбачає врахування впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства. Характеристика таких факторів, визначення ступеня їх впливу та взаємозв'язку є передумовою правильного визначення стратегії управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств.

Дослідження впливу факторів на управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств здійснювалось у працях О. В. Ульянченко, П. М. Матвеева [1, с.122-125], М. Г. Могилат [2, с. 208-209]. Недостатнє опрацювання проблеми впливу факторів на управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств зумовили вибір теми, мету та завдання дослідження.

Мета та завдання статті

Мета статті полягає у висвітленні теоретико-методологічних аспектів дослідження можливостей та загроз управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств та практична реалізація запропонованого підходу. Досягнення встановленої мети передбачає виконання таких завдань: визначення основних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які чинять вплив на ефективне використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств; встановлення характеру та ступеня впливу таких факторів на управління використанням сільськогосподарських підприємств; визначення взаємозв'язку між досліджуваними факторами; визначення перспектив стратегічного управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Важливу роль при управлінні (як стратегічному, так і тактичному) відіграє врахування впливу факторів середовища функціонування на його діяльність з огляду на особливості використання та ресурсного забезпечення. Економічна наука чинники впливу на організацію структурує за ступенем впливу на діяльність, поділяючи їх на внутрішні та зовнішні. Таким чином виділяється три

середовища впливу: внутрішнє, яке перебуває під впливом і контролем організації, мікросередовище (безпосереднє оточення), яке є складовою зовнішнього середовища, представлене підприємствами, організаціями та фізичними особами, що безпосередньо впливають на діяльність підприємства (такими, як конкуренти, споживачі, постачальники тощо), та макросередовище, у якому формуються загальні природно-географічні, економічні, політичні, соціальні та інші умови функціонування підприємств.

Проте, залежно від сфери господарювання, специфічним є формування факторів внутрішнього середовища – персоналу, ресурсів, технологій, господарського механізму, структури, бізнес-процесів та продукції (послуг) як результатів господарювання. Специфічність їх формування, використання та управління ними значною мірою залежить від впливу факторів зовнішнього середовища.

Земельні ресурси сільськогосподарських підприємств є специфічним фактором внутрішнього середовища таких підприємств, складовою їх ресурсного забезпечення. Важливість цього фактора для здійснення господарської діяльності сільськогосподарськими підприємствами переоцінити важко: родючість ґрунтів лежить в основі отримання врожаю; кількість посівних площ, раціонально використаних, є одним з джерел отримання та збільшення доходу; кількість пасовищ безпосередньо впливає на можливі поголів'я худоби підприємства та значною мірою – на продуктивність такої худоби. Ефективне використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств потребує врахування впливу всіх факторів та їх ступеня.

Вітчизняні вчені О. В. Ульянченко, П. М. Матвеев та М. Г. Могилат чітко пов'язують «вплив організаційно-економічних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на стратегію ефективного використання земельних ресурсів, що є основною складовою ефективності виробничої діяльності підприємства» [1, с. 209]. При цьому, не розмежовуючи серед факторів внутрішні та зовнішні, вчені виокремлюють такі чинники впливу на ефективність використання земельних ресурсів: концентрація виробництва, рівень спеціалізації, виробничо-галузева структура підприємства, інтенсивність виробництва та використання ресурсів, ринкова позиція підприємства та його збутова політика, кон'юнктура ринку та державна підтримка [1; 2]. Проте, на нашу думку, доцільно структурувати фактори в межах кожної досліджуваної групи та деталізувати їх з метою визначення впливу на використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств,

www.econa.org.ua

можливості досягнення та зростання ефективності такого використання.

Для вивчення впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність сільськогосподарських підприємств та використання їх земельних ресурсів об'єктом такого дослідження обрано сільськогосподарські підприємства Городоцького району Львівської області. За даними анкетного опитування керівників досліджуваних сільськогосподарських підприємств визначено, що найбільший вплив на використання їх земельних ресурсів чинять: природно-географічні (27,1 %) та політичні (24,3 %) фактори, далі, в порядку спадання впливу – економічні (20,4 %), науково-технічні (11,8 %), демографічні (8,5 %) та соціокультурні (8,2 %). Серед факторів мікросередовища ступінь впливу поділено таким

чином: державні установи (25,2 %), конкуренти (24,9 %), власники капіталу (17,9 %), споживачі (покупці) (13,4 %), постачальники (11,8 %), ділові об'єднання (6,8 %). Фактори внутрішнього середовища, на думку респондентів, чинять такий вплив на використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств: ресурси (22,3 %), персонал (20,8 %), продукція (послуги) (15,6 %), технології (13,4 %), господарський механізм (12,2 %), бізнес-процеси (10,4 %) та структура (5,3 %). Після визначення в межах кожного фактору позитивних і негативних характеристик, сформовану сукупність складових факторів середовища функціонування сільськогосподарських підприємств згруповано в таблицю SWOT-аналізу (таблиця 1).

Таблиця 1. Матриця SWOT-аналізу використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
1. Наявність розгалуженої мережі постачальників сировини, обладнання, насіння, кормів.	1. Зниження якості вітчизняного насіння, кормів тощо.
2. Зростання якості підготовки персоналу в аграрній сфері.	2. Високий ступінь зайнятості населення без освіти.
3. Зростання технічного оснащення та використання новітніх технологій обробки землі.	3. Переважна реалізація орендних відносин щодо земельних ресурсів.
4. Висока залежність ціноутворення від факторів ринку.	4. Високі витрати сільськогосподарського виробництва; висока залежність ціноутворення від факторів ринку.
5. Відносна простота сільськогосподарського виробництва; можливість кооперування із торговельними та переробними підприємствами.	5. Складність освоєння нових видів сільськогосподарської продукції.
6. Відносна простота оргструктури, високий доступ до входження в цю сферу господарювання.	1. Брак ефективного менеджменту в сільському господарстві.
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
1. Доступ до інвестицій та кредитів.	1. Кризовий стан економіки держави.
2. Дорадчо-підтримувальна діяльність підприємницьких об'єднань, спроби лобювання інтересів аграріїв.	2. Висока залежність використання земельних ресурсів від недосконалого земельного законодавства.
3. Можливість страхування ризиків.	3. Висока залежність результатів сільськогосподарського виробництва від природних (погодних) умов.
4. Висока концентрація та спеціалізація в аграрній сфері.	4. Конкуренція у сфері сільськогосподарського виробництва, зонована залежно від природних умов.
5. Висока повага в українців до землі та традиції її обробітку та підтримання родючості.	5. Зниження чисельності населення в сільській місцевості.
6. Можливості державних закупівель сільськогосподарської продукції.	6. Заборона відчуження сільськогосподарських земель.
7. Наявність пільгового оподаткування аграрного бізнесу.	7. Високе податкове навантаження, змінна ставка земельного податку.
	8. Зниження привабливості сільськогосподарського виробництва.

SWOT-матриця дозволяє виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішніми» (можливості та загрози) факторами,

які мають стратегічне значення для управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Для

характеристики взаємозв'язків графічно об'єднано визначені «сильні сторони» з «можливостями», «слабкі сторони» з «можливостями» та «слабкі сторони» із «загрозами» (рис. 1, 2, 3). При цьому суцільною лінією відображено сильний взаємозв'язок, пунктирною – слабкий. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати зіставні переваги, виклики і ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей, стратегічного управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, за даними рис. 1 визначено тісний взаємозв'язок між сильними сторонами внутрішнього середовища сільськогосподарських підприємств загалом та управління використання їх земельними ресурсами зокрема. Можливості зовнішнього середовища підтримують сильні сторони управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. На рис. 1 фактично тісно переплелись позитивні впливи факторів внутрішнього та зовнішнього

середовища сільськогосподарських підприємств. Відзначено можливості, які даються ззовні державою, діловими об'єднаннями, партнерами та суспільством. Визначено, що вони підтримують можливості забезпечення якісним насінням, кормом, поголів'ям тощо; можливості залучення кваліфікованого персоналу в сільськогосподарські підприємства; розвиток технологій та їх упровадження в аграрну сферу, насамперед - в обробку землі; можливості сприятливої ринкової кон'юнктури для максимізації доходу; розвитку конкурентного середовища в сільськогосподарському виробництві, що впливає позитивно не лише на якості сільськогосподарської продукції, але й у використанні земельних ресурсів – ефективніше, раціональніше, продуктивніше. Управління використанням земельних ресурсів, спрямоване на підвищення ефективності їх використання, повинно відбуватись за вмілого використання сильних сторін сільськогосподарських підприємств та із урахуванням можливостей ззовні.

Рис. 1. Порівняльні переваги управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств

Використання можливостей зовнішнього середовища в управлінні використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств дозволяють зменшити негативний вплив слабких сторін у їх діяльності. Тобто, за підтримки держави, ділових об'єднань, партнерів та суспільства, можливо зменшити внутрішні виклики у вигляді: зниження якості вітчизняного насіння, кормів тощо; високого ступеня зайнятості населення без освіти;

переважання орендних земельних відносин між сільськогосподарськими підприємствами та власниками сільськогосподарських земель; високої витратності сільськогосподарського виробництва та високої залежності ціноутворення від не завжди сприятливої кон'юнктури ринку; складності освоєння нових видів продукції; браку ефективного менеджменту в сільському господарстві.

Рис. 2. Виклики управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств

На рис. 3 як загрози об'єднані основні проблеми та перешкоди із зовнішнього середовища щодо управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Негативні чинники зовнішнього середовища посилюють негативний вплив факторів внутрішнього середовища, спричиняючи ризики для управління земельними ресурсами та розвитку

Висновки та перспективи подальших розвідок

Управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах пов'язане із існуванням суттєвих перешкод для підвищення ефективності та забезпечення

сільськогосподарських підприємств загалом. Одним з основних завдань управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств повинно стояти зниження негативного впливу факторів зовнішнього середовища шляхом посилення власних можливостей, підвищення ефективності господарювання, зміцнення ринкової позиції тощо. Кризовий стан економіки держави, земельний мораторій, збідніння та еміграція населення країни, погіршення природно-кліматичних умов, високе податкове навантаження зумовили загалом зниження привабливості сільського господарства як сфери господарської діяльності. Усе це посилюється внутрішніми

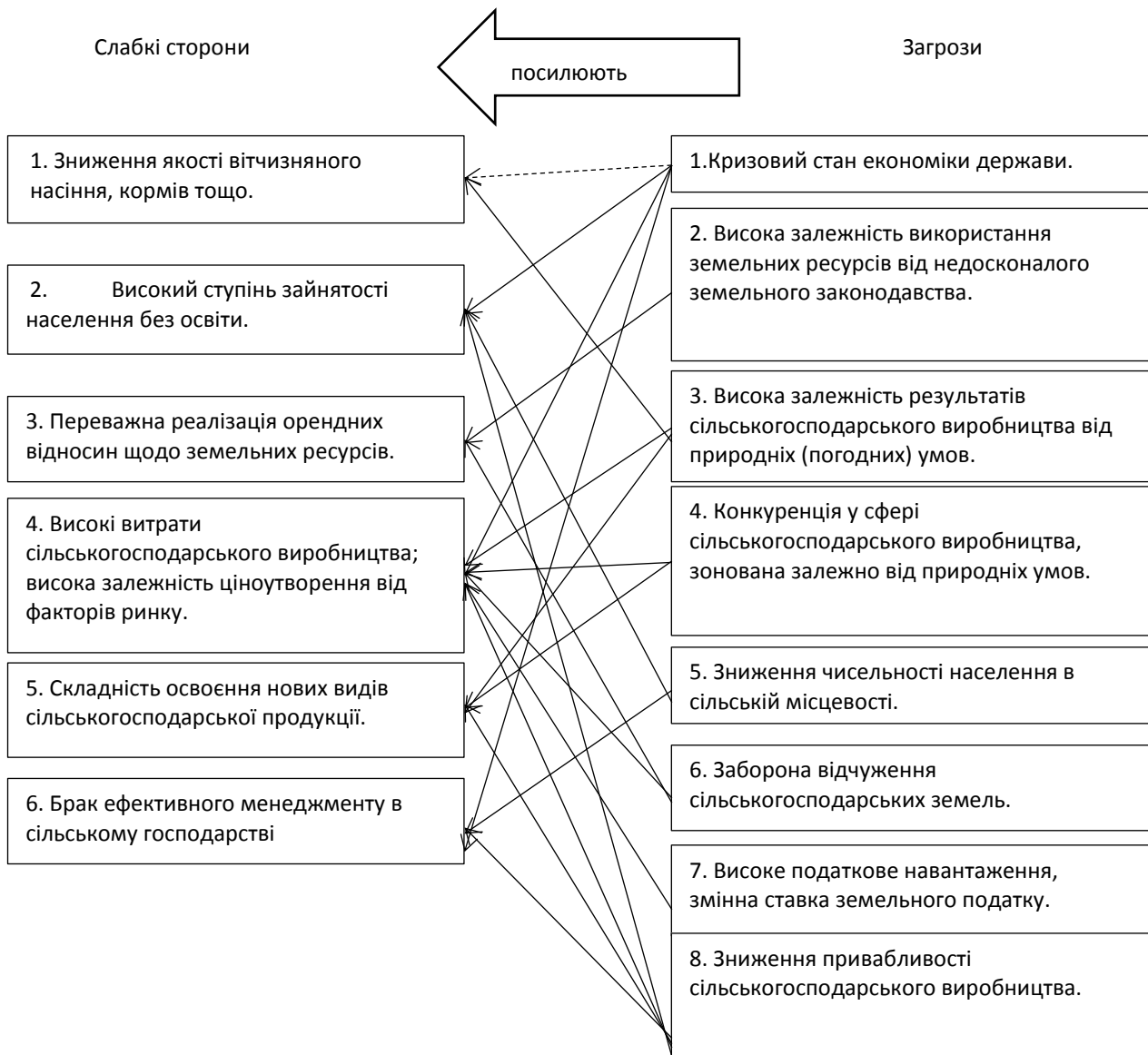

Рис. 3. Ризики управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств

проблемами сільськогосподарських підприємств: висока витратність сільськогосподарського виробництва, недостатність кваліфікованого менеджменту та персоналу, висока залежність доходності діяльності від формування кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції, переважання орендних відносин із власниками земельних ресурсів – стимулюють невпевненість у перспективах розвитку та високі ризики господарювання та використання земельних ресурсів. Проте, на противагу суттєвому негативному впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, в результаті проведення SWOT-аналізу сільськогосподарських підприємств та управління використанням їх земельних ресурсів виявлено суттєві можливості для підвищення ефективності такого використання та зростання ефективності та конкурентоспроможності

вітчизняної аграрної сфери загалом. Зокрема сільськогосподарські виробники отримують підтримку держави в пільговому оподаткуванні, можливості кредитування та страхування; можливості безперешкодного створення підприємств у галузі; високі можливості концентрації, спеціалізації та кооперування, що дозволяє забезпечувати ланцюг виробництво-реалізація-споживання сільськогосподарської продукції в стислі терміни та високої якості; можливості державних закупівель сільськогосподарської продукції для потреб країни зумовлює необхідність підвищення якості продукції та стимулює розвиток техніки та технологій у сільському господарстві; дорадчо-підтримувальна діяльність підприємницьких об'єднань дозволяє не лише вирішити проблеми окремих сільськогосподарських виробників, залучитись

підтримкою для отримання кредиту, але й дозволяє розраховувати на увагу до інтересів аграріїв в законотворчому процесі. Це зумовлює важливість досліджених можливостей і загроз використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств в управлінні загалом та стратегічному управлінні насамперед такими підприємствами.

Запропонована методика дослідження впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств дозволяє виявити можливості та загрози управління використанням земельних

ресурсів сільськогосподарських підприємств. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні, на основі проведеного SWOT-аналізу, можливих сценаріїв управління земельними ресурсами, прийняття оптимального рішення щодо подальшого управління використанням земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, спрямованих на підвищення ефективності такого використання. Це дозволить імплементувати стратегічне управління використанням земельних ресурсів у загальну стратегію розвитку сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічні, екологічні та соціальні аспекти використання земельних ресурсів в Україні: колективна моногр. / За ред. д-ра екон. наук, професора, чл.-кор. НААН О. В. Ульянченка; Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: Смугаста тип., 2015. 320 с.
2. Могилат М. Г. Стратегія і стратегічне управління в діяльності підприємств. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава, ПДАА. 2014. Вип. 2 (9). Економічні науки. С. 207-212.

REFERENCES

1. Ulianchenko, O. V. (2015). *Ekonomichni, ekolohichni ta sotsialni aspekty vykorystannia zemelnykh resursiv v Ukraini*. Kharkiv: Smugasta typografiya, 320. [in Ukrainian].
2. Mohylat, M. H. (2014). *Stratehiia i stratehichne upravlinnia v diialnosti pidpriemstv*. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*. *Ekonomichni nauky*, 2(9), 207-212. [in Ukrainian].